

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/345237740>

Estudi arqueològic de la masia de can Roca de Baix. Castelldefels

Article · November 2015

CITATIONS

0

READS

66

2 authors, including:

[Ainhoa Pancorbo Picó](#)

INDEPENDENT RESEARCHER

9 PUBLICATIONS 23 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

V Congr s d'Arqueologia medieval i moderna a Catalunya

ACTES. VOLUM II

INTERVENCIIONS ARQUEOLÒGIQUES 2010-2014: MÓN RURAL

P STERS: MATÈRIA ORG NICA MANUFACTURADA (CORDES, FUSTA, PELL...)
EN CONTEXTOS ARQUEOLÒGICS

Barcelona, 22-25 de maig de 2014

**Ajuntament
de Barcelona**

ESTUDI ARQUEOLÒGIC DE LA MASIA DE CAN ROCA DE BAIX. CASTELLDEFELS

Ainhoa Pancorbo, Albert López***

L'estudi de la masia de can Roca de Baix de Castelldefels, de propietat municipal, es va dur a terme l'estiu de 2008, per encàrrec de la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, a petició de l'Ajuntament de Castelldefels i sota la supervisió del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona. L'Ajuntament volia habilitar l'immoble, que fins pocs dies abans de començar la recerca, havia estat seu de la comissaria del Cos Nacional de Policia, per tal d'hostatjar-hi diverses entitats ciutadanes. Calia, doncs, fer els estudis previs al projecte de restauració arquitectònica, que redactarien tècnics de la Mancomunitat de Municipis, entre els quals hi havia la recerca arqueològica de l'edifici.

Com que els mitjans per dur a terme la nostra tasca eren escassos, es va optar per una intervenció com menys agressiva millor, que incidís especialment en la lectura arqueològica estratigràfica dels paraments de la masia. L'objectiu era, doncs, d'extreure el màxim d'informació possible amb el mínim de recursos. Aquest estudi havia de ser completat amb el control arqueològic de les futures obres de restauració de l'edifici. Tanmateix, la situació econòmica dels darrers anys, a partir precisament de 2008, ha fet que el projecte arquitectònic, ja redactat, almenys en les línies essencials, no s'hagi pogut executar fins ara i que la masia resti tancada i tapiada, mentre s'esperen temps millors.

SITUACIÓ I DESCRIPCIÓ DE L'EDIFICI

Can Roca de Baix o can Creixell està situada en el número 17 del carrer del Bisbe Urquinaona, dins el nucli urbà de Castelldefels (Baix Llobregat), al barri

del Centre. S'alça als peus del castell, per la banda de migdia. Presenta una estructura irregular a causa de l'afegit de diferents cossos a la masia original, que n'han anat conformant la seva fesomia actual, raó per la qual no es pot incloure en cap dels tipus establerts per Josep Danés (1933), utilitzats tradicionalment per classificar aquesta mena de construccions. El conjunt s'articula al voltant d'una torre de defensa, de planta quadrada, amb quatre alçades, coronada per un terrat i dotada de dos matabans, un dels quals és a llevant, per sobre de l'accés, amb una clara intencionalitat defensiva, encara que amb el temps ha esdevingut un petit balcó.

La torre està declarada Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN), en aplicació del decret de 22 d'abril de 1949 del Ministeri d'Educació Nacional, sobre protecció dels castells espanyols. Aquesta declaració va ser confirmada per la Generalitat de Catalunya, d'acord amb la disposició addicional primera de la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, d'acord amb la qual el monument està inscrit com a BCIN, amb el número de registre R-I-51-5250. En canvi, la resta de la masia està declarat Bé Cultural d'Interès Local pel fet d'estar inclosa dins el Catàleg del Pla especial de protecció i rehabilitació del patrimoni arquitectònic de Castelldefels, a la fitxa número 6.

En iniciar-hi els treballs, l'any 2008, l'edifici no era gaire visible des del carrer, ja que la façana principal, situada a llevant, donava a un petit parc enjardinat els arbres del qual no permetien observar-la completament. A hores d'ara, la situació ha canviat, després que el nostre edifici ha quedat situat en un lateral d'una àmplia plaça, anomenada de la Cultura, formada en construir la nova biblioteca de Castelldefels, al

* Arqueòloga autònoma.

** Diputació de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona.

nord-est de la masia. La façana de migdia, que dona al carrer del bisbe Urquinaona, correspon a un dels darrers cossos afegits a l'edifici original i ens priva de bona part de la visibilitat cap als elements més vistosos, com ara la torre de defensa o algunes de les finestres amb llindes motllurades. Les altres dues façanes resten amagades per altres construccions.

L'edifici té tres portes d'accés diferents, totes a la façana de llevant. La principal acaba en arc rebaixat i és oberta al cos més antic. En traspasar-la, s'accedeix al vestíbul, que formava part del nucli original de la casa juntament amb el cos independent de tramuntana, i conforma una de les dues crugies de què es componia. Es tracta d'un espai de planta trapezoïdal dividit en dos àmbits per un arc de mig punt, de pedra de marès rogenca de Begues.

L'espai de llevant del vestíbul (àmbit 015)¹ comunicava amb la crugia nord a través d'una porta oberta en el mur que els separa, la qual actualment està tapiada i convertida en armari. D'aquesta porta encara resta la llinda, també de marès vermell, amb decoració d'un arc conopial que emmarca un querubí en relleu. L'espai de ponent (àmbit 14) té una porta a migdia, a

través de la qual s'accedeix a l'escala que mena als pisos superiors (àmbit 008). A l'extrem occidental, hi ha un portal de grans dimensions que comunica amb un pati ben ampli (àmbit 011). És de planta rectangular i fa de distribuïdor entre tres dels sis cossos de què consta l'edifici.

Des del pati es pot arribar, per la banda de tramuntana, al cos que allotja els àmbits 012 i 013, que de bon començament eren un de sol, al qual s'entrava per un gran arc rebaixat, avui tapiat. A migdia, el tancament del pati correspon, en la meitat est, al cos 008, adossat lateralment a la torre, i en la meitat oest a un afegit recent que encabeix els àmbits 002, 003 i 004. Els dos darrers encara ofereixen els trets característics del darrer ús que van tenir, com a calabossos de la comissaria de policia. Aquests espais, i també la crugia situada al final, formen part d'un cos afegit a la masia pel costat de ponent. Així ho indiquen tant les voltes descrites com la coberta, a un sol vessant, i fins i tot l'accés des del pati que, com passava amb els àmbits 012 i 013, es feia per un arc rebaixat, posteriorment tapiat.

Per la porta que es troba a l'angle sud-est dels calabossos s'accedeix a l'àmbit 007, de planta rectan-

Figura 1. Façana de llevant de la masia de can Roca de Baix (Castelldefels), un cop acabades les obres de la plaça de la Cultura, l'any 2011.

gular, cobert amb una volta de maó de pla, l'extradós de la qual es va poder observar en el decurs dels treballs arqueològics en la primera planta. El tancament de migdia d'aquesta habitació havia constituït la façana de migjorn de la masia i posseïa una finestra, avui tapiada. Des d'aquest espai s'accedeix al cos de la masia afegit pel costat de migdia (005). És

de planta rectangular i en la façana sud presenta un finestral acabat en arc de mig punt que, com es veurà en l'estudi de façanes, havia format part d'una arcada igual que la que encara es pot observar a ponent i que, juntament amb aquesta, haurien constituït els accessos d'un cos obert, probablement per al bestiar o els carruatges.

Figura 2. Plantes baixa (a dalt) i primera (a baix) de la casa amb la nomenclatura dels àmbits i amb indicació de les cales i sondeigs portats a terme.

Des de 005 es podia accedir al darrer element del conjunt, l'àmbit 006, construït al segle passat, segons indiquen algunes fotos d'arxiu. Des d'aquest punt cal recular cap a l'àmbit 005 i tornar a 007, des d'on es pot accedir a 009, que havia estat la recepció de la comissaria en els darrers temps. El recorregut prossegueix, a mà esquerra, per la base de la torre de defensa (àmbit 010), de planta gairebé quadrada (3,5 per 3,2 m).

Cal tornar al vestíbul de la casa per poder accedir a l'àmbit 008, on hi ha l'escala a la catalana sobre aresta que mena als pisos superiors. Té el frontal dels graons decorats amb ceràmica de cartabó verda i blanca, rajola habitual en interiors del segle XVII. Tanmateix, a la caixa d'aquesta escala hi havia certes clapes on havia caigut la pintura i es podia veure que estava feta amb rajols. Aquest fet, juntament amb la comprovació, en el decurs dels treballs, que l'escala recolza també sobre el tancament de migdia de l'àmbit 008, fet amb totxanes, ens va fer situar la data d'aquesta escala al segle XX, potser aprofitant la rajola d'una d'anterior.

Un cop arribats a la planta primera o planta noble, es continua per un passadís volat amb forma de C oberta cap a tramuntana, de manera que a cada costat s'obre una porta que permet accedir a tots els àmbits d'aquest nivell. A ponent, s'obre una porta acabada amb arc mixtilini motllurat, la qual mena al cos oest de la masia, dividit en tres àmbits (102-104). Cal remarcar els trets estilístics de la porta. Es tracta de marcs motllurats i formes lobulades que podien adoptar configuracions diverses i que a les cases de pagès no es van usar fins ben entrat el segle XVIII, i perduraren durant tot el XIX.² Val a dir que aquesta és una de les tres obertures d'aquest tipus que es troben en el mateix cos de la casa. Tot seguit, es veuran les altres dues.

Si bé la poca entitat dels envans del cos de ponent palesen que originalment havia constituït un sol espai, actualment encabeix les habitacions 102, 103 i 104. En aquesta darrera s'hi obren dues portes, l'una al mur de migdia, que mena a un dels darrers afegitons, i l'altra, a llevant, que condueix a l'àmbit 107, de planta rectangular. Aquest espai, juntament amb 108, va configurar la sala principal d'aquesta planta als segles XVIII i XIX, segons que indiquen les tres portes acabades en arc mixtilini que s'hi troben. En primer lloc, la descrita més amunt. En segon, la que

mena de 102 a 107, també acabada en arc mixtilini, però amb unes volutes a la part superior que no té l'altra. I, en tercer lloc, una porta, idèntica a la primera, situada a l'angle nord-est de l'àmbit, la qual el comunica amb el 109.

Aquest darrer espai és a l'angle sud-est de la casa, adossat a la torre de defensa pel costat meridional. Té planta rectangular i disposa, a més de la porta esmentada, de dos punts de llum als murs de migdia i llevant, amb dos balcons.

Cal tornar a l'àmbit 108 per poder completar el recorregut i anar al cos de tramuntana de la torre. A llevant, s'obre una porta acabada en arc de mig punt amb dovelles de marès vermell, que és l'original de la torre de defensa. En aquest àmbit (110) s'obre una finestra. Al seu costat, hi ha una escala de cargol que permet pujar als dos pisos més de què consta la torre. L'espai 110 comunica amb el 115 per una porta acabada en llinda de marès vermell, decorada amb un arc conopial, seguint l'estil i la tipologia de les obertures de la façana de llevant. L'àmbit 115 és de planta trapezoidal, dotat de la porta descrita i un finestral amb festejadors. A ponent d'aquest darrer àmbit, i amb accés únicament des del passadís, es troba un espai de planta rectangular (114) que limita, a tramuntana, amb el cos més septentrional del conjunt, que descriurem tot seguit, i a ponent amb el pati, al qual donen els dos únics finestrons de què disposa.

A migdia, els àmbits 102 i 107 permeten l'accés a un dels darrers afegitons efectuats a la masia, un espai de planta rectangular que havia estat subdividit en dos per un envà de fusta. Cal destacar la presència de cinc finestres acabades amb arcs rebaixats. D'acord amb les fotos conservades a l'arxiu municipal, les dues finestres de l'àmbit 101 són les originals, mentre que les altres tres van ser refetes al segle XX.

Finalment, el cos més septentrional de l'edifici té una entrada independent i en efectuar els treballs només s'hi podia accedir des de l'exterior. Consta de planta baixa i pis, amb un espai, al nord-est (016) que, com veurem, constituïa un dels dos cossos de la masia original i que donava accés a l'altre (112 i 113) des del primer pis.

2. Trobem un exemple en una alcova de cal Verdager o casa Barnola (Avinyó, Bages), i és força habitual veure'ls en les alcoves de les cases rurals de famílies benestants al llarg del segle XVIII (FERRER ALÓS 2003).

OBJECTIUS I MÈTODE

Vista la descripció, no resulta difícil deduir que can Roca de Baix és producte d'una sèrie d'addicions a la masia original al llarg del temps. La informació que es tenia sobre aquest procés, però, era molt minsa. Calia, per tant, mirar d'obtenir un coneixement més gran de la gènesi de la seva estructura general, esbrinar-ne la configuració en cadascuna de les etapes històriques al llarg de les quals s'havia anat configurant, determinar la cronologia relativa i absoluta d'aquests períodes i, amb l'ajut de les fonts escrites i de l'anàlisi artística, apropar-se al significat dels seus elements.

Atesos els mitjans força discrets de què es disposava, es va optar, d'una banda, per dur a terme en primer lloc la recerca des del punt de vista de la història de l'art i de la documentació escrita. D'aquesta manera, amb les dades que s'obtinguessin es podria ser molt més precís a l'hora d'elaborar el projecte d'actuació arqueològica. En aquest altre camp, si la situació hagués estat una altra, segurament s'hauria optat per una excavació en extensió del mas, però les limitacions pressupostàries ens van fer dissenyar un projecte d'intervenció en què s'alternaven els tempteigs al subsòl amb l'obertura de cales als paraments. A més, es volia donar protagonisme a la lectura estratigràfica dels paraments, per tal de completar la informació que s'aplegués amb les excavacions i respondre d'una manera global als problemes històrics plantejats per l'edifici.

DESENVOLUPAMENT DELS TREBALLS

Els treballs van consistir en l'obertura d'onze sondeigs al subsòl, set a la planta baixa i quatre a la planta primera o noble. Havien de servir per localitzar-hi indicis de la masia original i datar-ne alguns dels murs principals, així com per determinar l'evolució tipològica de les voltes i poder-les situar cronològicament. També resultaven útils per comprovar les relacions de diacronia entre diferents elements de l'edifici i per trobar restes més antigues que les visibles a cop d'ull.

La potència estratigràfica va variar molt, segons els indrets, ja que el substrat natural és molt més baix a migdia que no pas a tramuntana. La major part del material arqueològic recuperat correspon a ceràmi-

ca blava catalana del segle XVII. En un dels sondeigs, també es va trobar ceràmica blava dita de Barcelona i, a la planta primera, material dels segles XIX i XX. Exposem a continuació els resultats obtinguts en els sondeigs I, II, V, VII, IX i X, i n'obvien la resta, bé perquè no van aportar dades d'interès (III i IV), bé perquè la informació aplegada és semblant a la procedent dels que s'expliquen.

Els sondeigs al subsòl

El sondeig I es va obrir a l'exterior de l'edifici, a tocar de la façana de llevant, i va agafar el sector del cos de migdia corresponent a la porta d'accés a l'àmbit 009 i part de la torre de defensa. La troballa més reculada que va proporcionar l'excavació va ser un paviment de calç de gruix considerable i la preparació, que cobria el terreny natural. Aquesta darrera contenia un petit conjunt de fragments de ceràmica blava dita de Barcelona, que van permetre corroborar la datació de la torre entre 1560-1590, obtinguda per comparació amb altres elements d'aquesta mena que perviuen al poble mateix, datats per epígrafs conservats a les façanes o a través de la documentació escrita.

Immediatament per sobre del paviment van aparèixer rebliments que corresponien al primer terç del segle XVII. Ocupaven la meitat de migdia del sondeig i estaven associats a la construcció del cos meridional de l'edifici. La seva data es va poder establir a partir de la ceràmica catalana policroma decorada de blau, groc i verd. Els estrats immediatament superiors cal situar-los al primer quart del segle XVIII, data establerta a partir de la troballa d'un diner de l'Arxiduc Carles, d'entre 1708 i 1710,³ dins un rebliment que amortitzava un paviment de terra batuda.

El sondeig II es va obrir a l'interior del cos situat a tramuntana de la torre i va ser un dels més amplis i significatius. S'hi van poder identificar fins a quatre horitzons cronològics. El primer corresponia al paquet format per un paviment de calç ben conservat, a sota del qual hi havia una capa d'argila. Aquests estrats no va proporcionar cap material que permetés establir-ne la datació absoluta. Tot i això, el paviment de calç recolzava en els fonaments de l'arc que delimita en dos espais el vestíbul. Com hem vist més amunt, aquest arc s'ha de situar dins la important reforma del mas duta a terme entre 1550 i 1590. Per tant, el sòl de calç cal incloure'l dins la mateixa fase. Quant a la

3. (CALICÓ *et alii* 1998, 431). Agraïm a Maria Clua i Mercadal, del Gabinet Numismàtic de Catalunya, l'ajut que ens ha proporcionat en la classificació de les monedes.

capa d'argila estèril que reposa sobre la roca, sembla que cal portar-la al moment fundacional de la casa, atesa la posició estratigràfica, encara que no doni gens de material.

El següent horitzó corresponia a un paviment de rajols. El material que s'hi va descobrir, tot i que molt escàs, va permetre situar-lo al primer quart del segle XVIII. S'adossava a l'arc que subdividia l'espai en dos àmbits i també al brancal de la porta tapiada del mur de migdia, element que, a partir de l'estudi dels paraments, s'havia situat també al primer quart del segle XVIII. Val a dir que, a banda dels rajols, s'hi van trobar dues grans lloses de pedra, l'una rectangular, que no va ser aixecada, i l'altra circular. Aquesta darrera era la tapadora d'una sitja de grans dimensions que es conservava en força bon estat (figura 3).

El paquet estratigràfic immediatament superior estava format pel primer sòl de cairons descobert en aquest sondeig, així com el seu llit de morter i el rebliment de preparació corresponent. El vam situar cronològicament a partir de la troballa d'una moneda del Govern Provisional, de l'any 1870, que en donava el terminus post quem. Finalment, els cairons eren coberts per una capa de formigó, posada com a base del paviment que encara s'utilitzava en començar

Figura 3. Paviment de rajols documentat en el segon sondeig. S'hi observa la boca d'un dels dipòsits descrits.

l'excavació i que havia estat col·locat l'any 1978, quan l'edifici va ser habilitat com a seu de la Policia.

El sondeig V es va obrir a l'extrem de llevant de l'àmbit 002, al sud-oest del mas, agafant un tram de l'angle nord-est del 001, ja que d'aquesta manera afectava dos cossos diferents. A primer cop d'ull conformaven un únic espai utilitzat en els darrers temps com a aparcament, amb accés des de l'avinguda del Bisbe Urquinaona i sense comunicació amb la resta de la casa. Una observació més detinguda de l'edifici, així com de les fotos antigues permetia saber que no sempre havia estat així. L'àmbit 001 formava, juntament amb 005 un accés porxat a la casa, mentre que 002 constituïa, juntament amb 003 i 004 un sol espai que s'havia articulat a partir d'arcs de mig punt visibles a la façana.

En aquest cas es van establir cinc horitzons cronològics. El primer es va datar dels decenniis centrals del segle XVII. En aquell moment es van bastir els murs que delimitaven l'àmbit 002 a llevant i a migdia, com a part de l'ampliació del mas a la qual hem fet esment més amunt. Es va comprovar que el terreny feia un fort pendent cap al sud, de manera que els rebliments excavats en aquest sondeig eren molt més potents que no pas els situats al nord. Desconeixem quin era el paviment en aquell moment, tot i que podria tractar-se de terra batuda o d'una capa de calç que no ha arribat als nostres dies.

El següent horitzó cronològic data del primer quart del segle XVIII, moment en què es col·loca un sòl de rajols a l'espiga sobre un llit de morter. Per sobre, es van bastir dos murets que conformaven un dipòsit la funció del qual es desconeix, tot i que de ben segur que estaria relacionada amb el bestiar que s'hauria tingut en aquest espai. Va restar en funcionament fins al segle XIX, quan va ser cobert per un rebliment, probablement producte d'alguna obra menor, ja que contenia fragments d'arrebossats i de capes de guix. Es va anivellar el sòl a la cota de la superfície d'arrasament dels murets esmentats i es va folrar el mur de tancament de llevant de l'àmbit amb un envà de rajols disposats plans al trencajunt de mitja peça.

El sondeig VII es va obrir a la planta noble en forma de rasa en sentit est-oest, que abraçava els àmbits 102, 107 i 109. L'objectiu era conèixer la factura de les voltes sobre les quals recolzava aquest pis, excavar-ne els carcanyols i obtenir-ne una secció transversal. Els resultats obtinguts van permetre determinar que els canvis de nivells, de prop de 30 cm, observats en aquest pis són d'origen, ja que les voltes dels àmbits 102 i 107, de maó de pla, són de factura idèntica i fe-

tes d'acord amb el material trobat a l'àmbit 102, en el darrer quart del segle XIX. De ben segur que substituïen forjats amb bigues de fusta amb entrebigat ceràmic, probablement similar al documentat a l'àmbit 109, que, tanmateix, no s'ha pogut datar de forma absoluta.

Per sobre de l'extradós de les voltes, es van trobar diversos paviments. El més antic era coetani de la seva construcció, al darrer quart del segle XIX. Estava fet de rajols disposats al trencajunt de mitja peça, dels quals només se'n conservava un tram en un extrem de l'àmbit 107. A continuació, hi havia hagut un paviment hidràulic de principis del segle XX, per sobre del qual se'n va col·locar un de rajols, probablement durant les obres efectuades pels Creixell (1921-1959) que descrivim en les conclusions. En darrer lloc, el paviment de rajoles de color marro que hi havia en iniciar els treballs, es va disposar arran de l'habilitació de la casa com a seu de la Policia Nacional.

El sondeig IX es va obrir a l'extrem de llevant de l'àmbit 105 que, com s'ha vist, forma part, juntament amb 101, del cos afegit a migdia de la casa. També està pavimentat amb rajoles de color marro, disposades en la darrera fase d'ús de l'edifici. Per sota, hi ha un rebliment format per runa, amb abundant presència de fragments de rajols, teula i totxana, datat del darrer quart del segle XX. Cobreix un paviment de rajols de 30 x 15 cm disposats al trencajunt de mitja peça, que fa un fort pendent cap a migdia. Es tracta del sòl d'un terrat, el qual indica que el cos afegit a migdia del mas el primer quart del segle XVIII només tenia planta baixa. A finals del mateix segle o principis del XIX, d'acord amb la tipologia dels arcs carpanells del primer pis, s'hauria construït aquesta planta alta.

Pel que fa a la seqüència estratigràfica del desè sondeig, obert al primer pis de la torre de guaita (àmbit 110), novament va resultar molt escadussera. Tanmateix, es va poder documentar la volta de canó original que cobria la planta baixa de la torre, que cal situar entre 1560 i 1590.

Cales als paraments i estudi de façanes

A banda dels sondeigs al subsòl, es van obrir 43 cales als paraments de les dues plantes de la casa, 20 a la baixa, 21 a la primera i 2 a l'exterior. Totes en punts

susceptibles d'aportar el màxim d'informació, com ara cantonades o llocs on es podrien trobar obertures tapiades. Per ser breus, les expliquem, tot seguit, en tractar de les façanes i en les conclusions.

La façana de llevant

Està presidida per la torre de defensa, que assoleix quatre plantes i presenta dos matacans, l'un a llevant i l'altre a ponent. Aquests elements estan situats en les dues façanes que tenen obertures en els pisos inferiors i són característics de les torres bastides en el decurs de la segona meitat del segle XVI. En trobem exemples molt similars dins Castelledels mateix, com ara a la torre d'en Gabriel Folcher, a escassos metres de can Roca de Baix i datada de l'any 1560, segons la inscripció que encara roman a la façana de ponent (LÓPEZ MULLOR 2000, 54-55).

Les façanes de tramuntana i migdia de la torre eren cegues des de bon començament, mentre que, a ponent, al nivell de la primera planta, s'hi obre una porta acabada en arc de mig punt. A llevant, a l'alçada del mateix pis, té una finestra quadrangular, de dimensions reduïdes, amb el perfil de pedra de marès rogenç i encapçalada per un arc conopial molt desgastat, propi del gòtic epigonal que a casa nostra conviu amb les formes renaixentistes. Aquesta decoració té nombrosos paral·lels a edificis del poble mateix, com ara la casa de cultura, antiga masia de la Goma, o les torres de n'Antoni Janer, d'en Gabriel Folcher o bé el cos oriental del castell. L'altra finestra es troba al segon pis i és molt similar, però, en lloc d'arc conopial, la llinda presenta una mena de línia ondulada horitzontal, a manera de cortinatge, també usual dins el gòtic tardà.⁴ A la part inferior esquerra d'aquesta finestra, la façana presenta una obertura molt estreta a manera d'espitllera, la qual dóna llum a l'escala de cargol situada a l'interior de la torre.

A la planta baixa d'aquest element, trobem una tercera finestra, que, per la seva situació, és molt probable que hagi estat aprofitada modernament d'un altre indret de la mateixa masia; les torres, per raons de seguretat, no tenen cap obertura a la planta baixa. La finestra presenta un arc conopial de factura molt esquemàtica, idèntic al descrit més amunt, però més ben conservat, i amb un element a la part central que, tot i no distingir-se clarament, sembla una roseta de tres pètals. Els muntants estan coronats, a banda i banda, per uns elements cònics de factura simple.

4. Es pot veure una decoració molt semblant, però en una porta, en lloc d'una finestra, al castell de Granyena de Segarra.

L'altra finestra de la façana de llevant de la masia, a la dreta de la descrita, és una obertura rectangular amb els muntants tallats de biaix, amb decoració geomètrica molt senzilla a la part inferior i l'ampit motllurat. Li manca la llinda i es troba uns 30 cm per sota de l'altra. Aquesta diferència de nivell també es comprova als paviments interiors, fet que du a pensar que, a causa de les importants reformes que va patir aquesta part de la masia, la finestra va ser traslladada de lloc i potser llavors va perdre la peça que li falta.

A la planta baixa s'obren dues portes, la primera i principal, a mà esquerra, és un portal acabat en un arc rebaixat que tipològicament no s'adiu amb les finestres descrites fins ara (figura 5). La segona és a la dreta de l'anterior i sota la finestra mancada

Architectural plan of the archaeological site of Horitz, showing various structures and their corresponding time periods. The plan includes a legend with color-coded boxes and a scale bar.

Horitzó A. <i>t.a.q.</i> 1426	Horitzó D. 1710-1725	Horitzó G. <i>t.a.q.</i> 1962
Horitzó B. 1560-1590	Horitzó E. 1725-1792	Horitzó H. 1962-1966
Horitzó C. 1620-1670	Horitzó F. S. XIX	Horitzó I. 1978-1986

Figura 7. La façana de llevant amb representació cromàtica dels horitzons cronològics establerts.

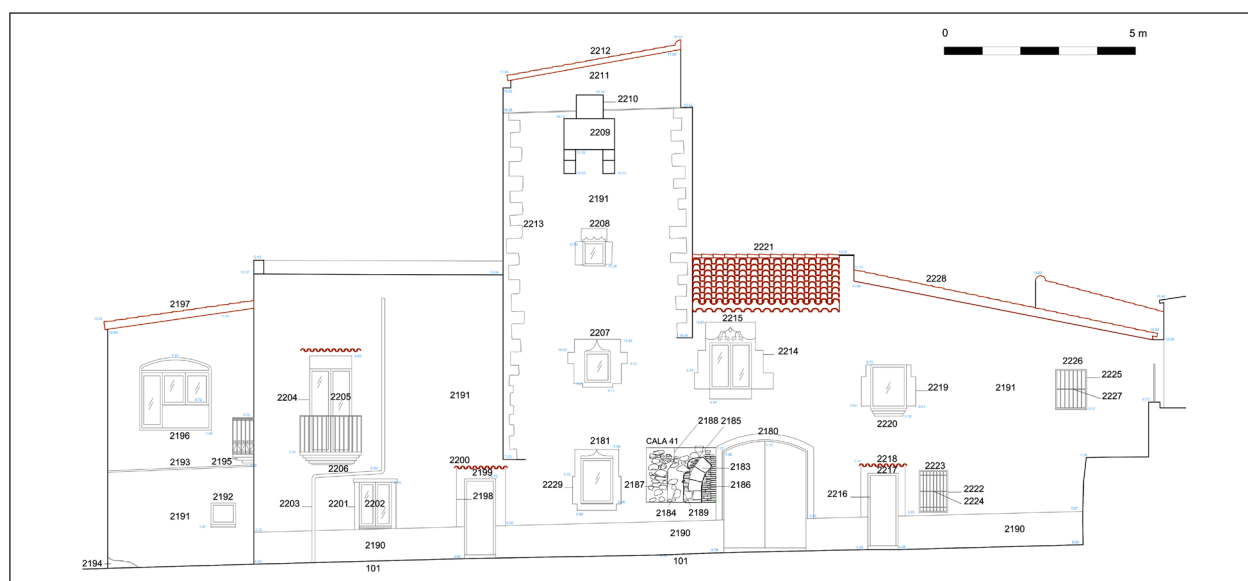

Figura 6. Façana de llevant de la masia amb indicació de les unitats estratigràfiques identificades (base planimètrica proporcionada per la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona).

de llinda. És de factura recent, d'alçat rectangular, amb una petita coberta de teula i els marcs ressaltats amb un relleu efectuat en l'arrebossat de ciment de la casa, i pintat de color vermell. En aquest sentit, cal afegir que la façana, a més de presentar aquest arrebossat, té un sòcol d'uns 80 cm d'alçada, fet de pedres aplacades irregularment, que en sobresurt prop de 7 cm.

A la façana es distingeixen encara dos cossos successius afegits pel costat de migdia. El primer s'adossa a la torre i consta de planta i pis. Disposa de tres obertures, dues a la planta baixa i una a l'alta. A l'extrem nord hi ha una porta de trets recents, idèntica a la segona descrita al paràgraf anterior, i per tant del mateix període. A migdia, per sobre del sòcol, s'obre una finestra d'alçat rectangular amb els muntants i la llinda pintats de vermell, per donar-li una similitud cromàtica amb les dels altres cossos. Al primer pis, hi ha un balcó amb solera de rajols i una petita teulada, com la de la porta. El segon cos és un dels darrers afegitons efectuats a l'edifici, només amb planta baixa, de prop de 3 x 3,5 m.

La façana de migdia

Està formada pels dos cossos que acabem de descriure més amunt: el primer adossat a la torre, que ocupa la banda de llevant, i el segon, més sobresortint, a la part de ponent, adossat a l'anterior i presidint la façana. A més, al sud-est, adossat en aquests dos elements, hi ha un afegitó de menor entitat on hi ha un lavabo. El primer cos té una finestra a la planta baixa i un balcó al primer pis, idèntic al descrit a la façana de llevant. Pel que fa al segon, abraça una amplada de 9,5 m de façana, amb dues grans arcades a la planta baixa, fetes de maons disposats a sardinell, que es poden veure a les fotos antigues, ja que ara estan arrebossades amb morter de calç i pintades de blanc. L'arc de llevant, a més, va ser tancat parcialment i convertit en finestral, per tal de poder aprofitar l'espai interior com a habitació. Aquest àmbit, atesa la situació, grandària i característiques formals, es degué usar com a quadra o per a alguna activitat relacionada amb el bestiar.

A la primera planta s'obren cinc finestrals acabats en arc rebaixat, disposició habitual en moltes masies de

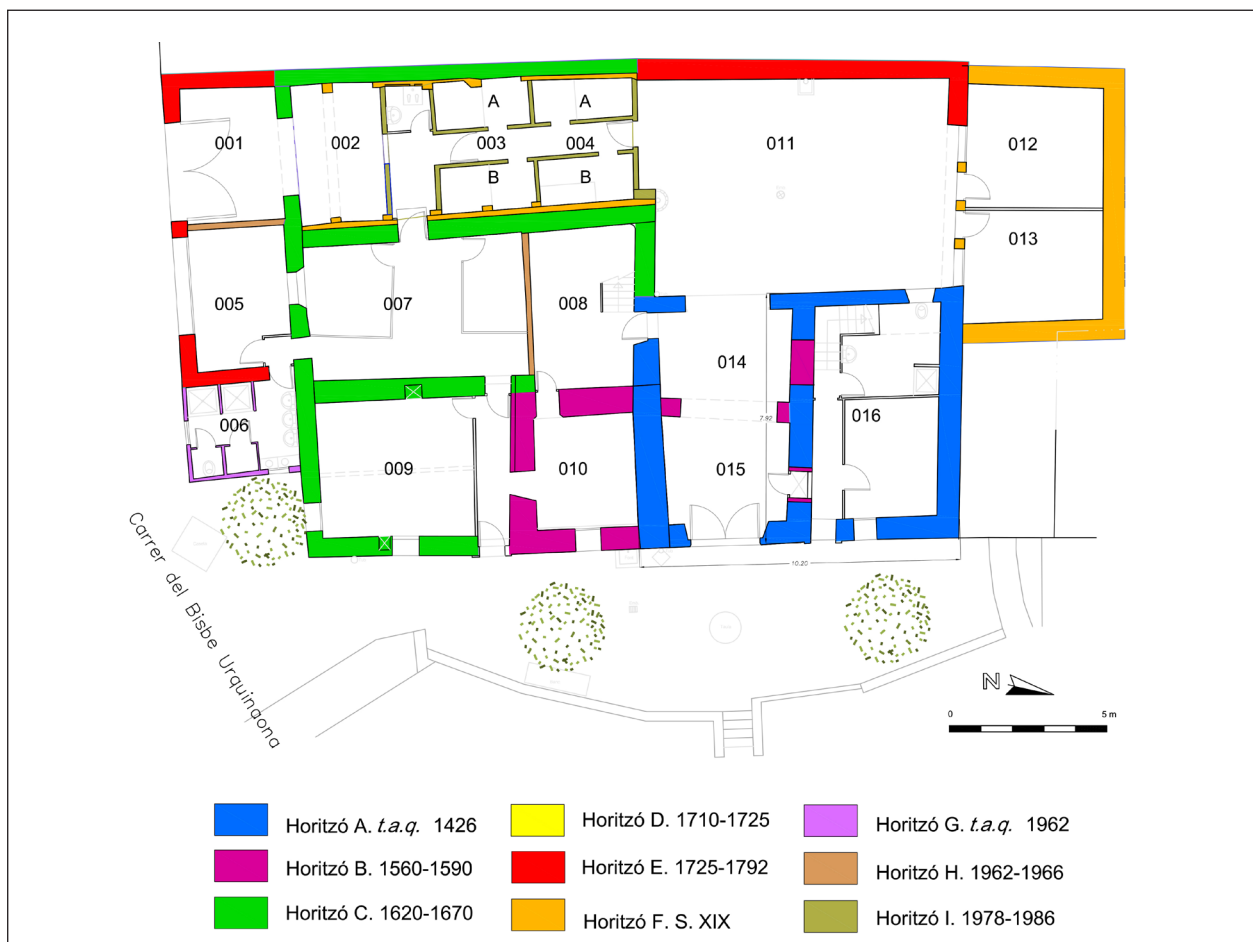

Figura 10. Planta baixa de la casa amb representació cromàtica dels horitzons cronològics establerts.

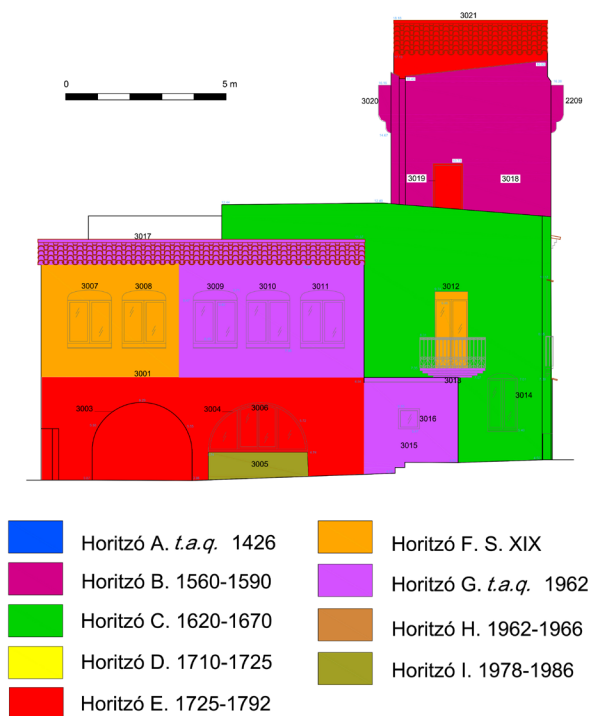

Figura 8. La façana de migdia amb representació cromàtica dels horitzons cronològics establerts.

finals del segle XVII o principis del XVIII, on aquests espais, a manera de loggia, s'utilitzaven bé per estendre la roba, bé per orejar o assecar els aliments. D'aquests finestrals, els dos de ponent són els més antics, ja que apareixen en una foto sense data en la qual la resta del primer pis està enderrocada. Els altres tres van ser refets entre els primers anys del segle XX i 1962, data d'una altra foto on aquest cos apareix tal com ens ha pervingut. La diferència entre els dos finestrals de ponent i els tres de llevant també rau en la seva separació ja que, mentre que els arcs es troben separats entre si uns 30 cm, la distància entre el parell dels vells i els nous és de 85 cm. La teulada d'aquest cos és d'un sol vessant, inclinat cap a migdia.

Les cales portades a terme en el decurs dels treballs arqueològics van permetre determinar que la planta baixa de la masia original, per sota de l'enlluït recent que la cobreix, és d'obra de maçoneria de pedra calcària, amb les cantonades i els elements més significatius de carreus ben tallats de pedra de marès rogenc procedent de Begues, com passa a la majoria de masies de Castelldefels. A la primera planta, en alguns indrets, encara es conserva la fàbrica de tàpia original, mentre que el cos de migdia és fet amb maons disposats al trencajunt de mitja peça. Per la seva banda, el lavabo de l'angle sud-est i l'extrem de llevant del

primer pis del cos de migdia és fet amb totxanes. És una obra de la primera meitat del segle XX, segons que indiquen les fotos de l'època.

CONCLUSIONS

La recerca sobre la masia duta a terme l'any 2008 va permetre, d'una banda, aplegar les notícies històriques documentals conegudes sobre l'edifici, sobretot a través dels treballs de J. Campmany i altres i d'I. Vilamala, els quals han servit de base per establir la cronologia absoluta d'alguna de les fases. També una primera aproximació als trets estilístics d'alguns elements ens va permetre trobar paral·lels que van ajudar a datar certs elements del conjunt. Tot plegat es va complementar amb escriure amb la informació obtinguda a través del registre i interpretació de la seqüència estratigràfica conservada al subsòl, com també mitjançant les 41 cales obertes als paraments. Aquestes darreres van palesar la relació estratigràfica entre una gran part dels murs de la casa, fet que va permetre esbrinar la seva datació relativa i completar la seqüència cronològica proporcionada pel subsòl.

Horitzó A, termini *ante quos* 1226 i 1426

Els elements més antics documentats en el decurs de la recerca arqueològica de la masia corresponen al cos de tramuntana, que correspon a l'edifici original. Es tracta dels actuals àmbits 14 a 16, amb parets de maçoneria de pedra calcària a la planta baixa i de tàpia al primer pis (figura 9). D'aquesta darrera fàbrica se'n va poder determinar la construcció pel sistema d'encofrat per caixons, a través de l'estudi dels paraments de l'àmbit situat a migdia de la torre, on la tàpia estava molt ben conservada gràcies al potent arrebossat de morter de calç que la cobria.

Les estructures que es van anar identificant a les cales que es van fer a les parets formaven part d'un mas del tipus I de J. Danés, compost de dos cossos o crugies, de planta rectangular, de 10 per 8 m, orientat cap a llevant, amb teulada a dues vessants i el carener perpendicular a la façana principal. És probable que la porta d'aquesta casa fos l'antecedent del portal adovellat localitzat a la façana de migdia en el decurs dels nostres treballs (figura 4), però força més senzilla. D'altra banda, a la paret mitgera entre els dos cossos, que es va trobar en bon estat a causa de l'arrebossat que la protegia, s'hi van poder identificar les portes de comunicació entre les dues crugies: la de la planta

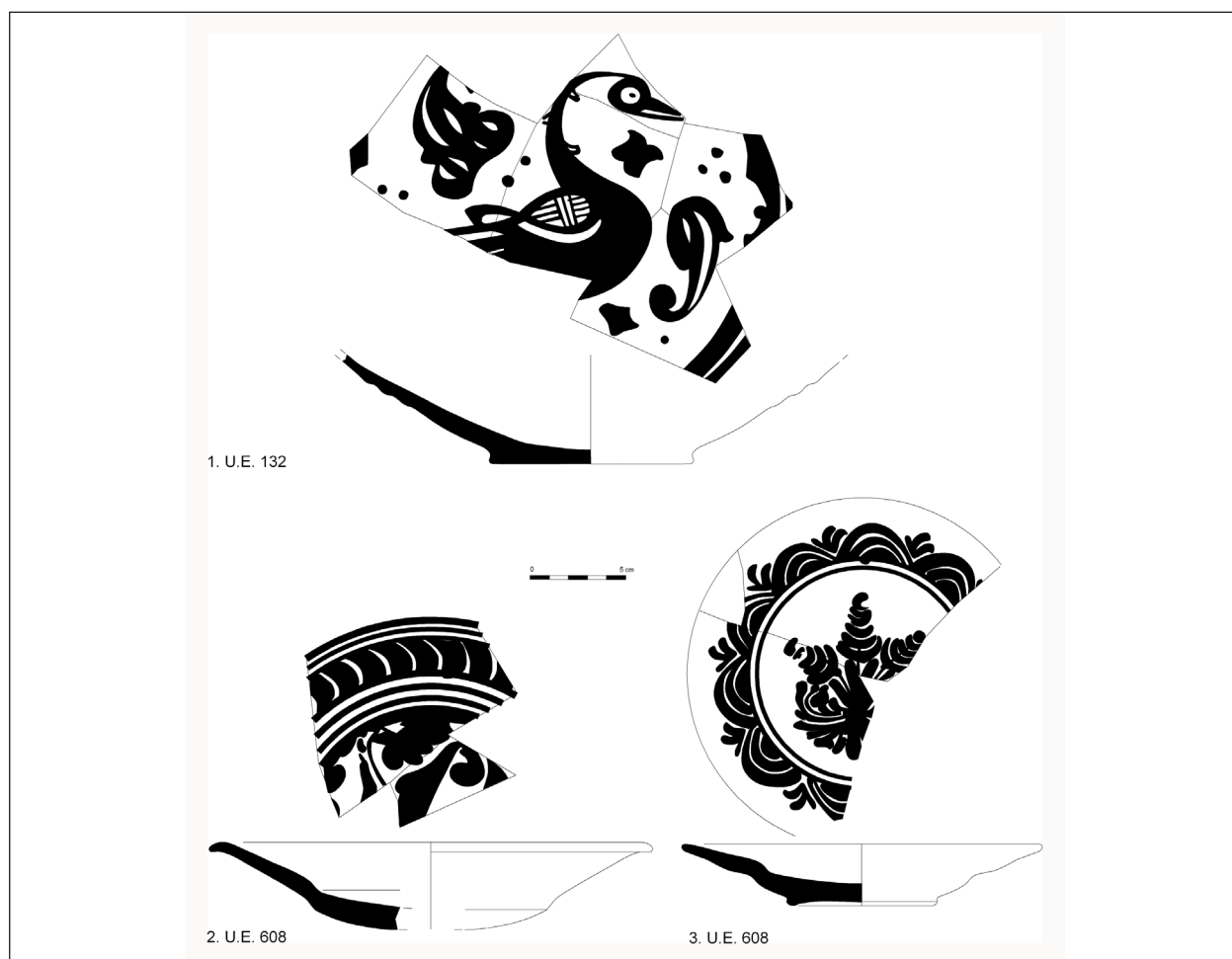

Figura 4. Dibuix de tres plats trobats en el decurs dels treballs: 1. UE 132. Ceràmica blava de Barcelona. 2. UE 698. Ceràmica blava catalana de la ditada. 3. UE 608. Ceràmica blava catalana dita de Poblet.

baixa, a l'extrem de ponent, i la del primer pis, al de llevant, totes dues tapiades en diferents moments.

Si bé sabem que aquestes són les parets més antigues conservades al mas, no se n'ha pogut establir la datació absoluta amb seguretat, ja que l'excavació al subsòl de la casa només va proporcionar un estrat que s'hi podia relacionar, situat a la base de la seqüència descoberta al vestibul, però estèril. En tot cas, la tècnica constructiva dels murs, amb sòcol de maçoneria de pedra local i pis de tàpia, és la tradicional del país, utilitzada en les construccions populars, sense solució de continuïtat des de l'antiguitat. A més, la seva situació dins el conjunt, en posició central i amb tota la resta dels cossos que el componen adossats, fa evident que aquesta construcció és la més antiga i la documentació escrita dóna indicis sobre l'època en què es va bastir.

El capbreu de Castelldefels més antic que es coneix data de l'any 1426. Tant en aquest, com en el següent,

de 1460, s'esmenten els masos del poble i s'indica que l'únic que limitava al nord amb la costa del castell i que, per tant, es podria identificar amb can Roca de Baix, era el de Pere Costa. Aquest propietari declarava tenir el mansum suum vocatum Costa cum terris, honoribus et possessionibus suis, el qual limitava, a llevant, amb les possessions de Joan Colomer; a migdia i orient, amb les de Ferrer Janer, i al nord, amb la costa del castell (VILAMALA 2008). La data de 1426 serveix, doncs, com a terminus ante quem (t.a.q.) per a la construcció de la nostra masia, ja que llavors es trobava en ple ús i era propietat de la família Costa. A partir d'aquest document, però, es pot anar encara més enrere, ja que també s'hi esmenta que els Costa ja eren presents al vessant del turó del Castell des de 1226, quan un Arnau Costa hi estava establert. Vet aquí una nova argumentació per pensar que el nostre mas ja podia estar bastit llavors, cosa que ens proporcionaria un segon t.a.q. Per acabar i, aquest cop només en el terreny de les hipòtesis, podríem entrar a suposar que, atesa la seva situació, entre el grup de

Figura 9. Cales parietals al mur nord de l'àmbit 115 (a dalt) i al mur nord de l'àmbit 110 o torre (a baix). En ambdós casos s'hi observa la fàbrica de caixons de tàpia.

cases més properes al castell, aquesta construcció podria datar perfectament de l'època altmedieval, ja que l'any 1071 ja es compren i venen masos al terme de Castelldefels. De moment, ens conformarem, però, a situar el moment de fundació del mas al primer o segon quart del segle XIII, època en què ja seria propietat de la família Costa.

Horitzó B, 1550-1590

El següent horitzó cronològic o etapa constructiva de l'edifici correspon a la fundació de la torre de defensa, la qual s'alça a tocar del costat de migdia de l'edifici primitiu. Consta de quatre plantes, les dues inferiors aprofitant el mur meridional de la casa a la qual s'adossa. La planta baixa estava coberta amb volta de canó –avui desapareguda–, que vam identificar en el decurs de l'obertura del sondeig X. De l'angle sud-est del primer pis arrenca una escala de cargol feta d'obra, la qual mena als pisos superiors. Des del punt de vista tipològic, aquesta escala s'assembla a la de la

torre mestra del castell, datada del 1625-1650, tot i que l'inici de la utilització d'elements d'aquesta mena és anterior. Com era habitual en aquestes construccions militars, la torre no disposava de cap obertura a la planta baixa, llevat de la porta interior de comunicació amb el mas al qual s'adossava. Aquesta darrera es va descobrir durant els nostres treballs; només en quedava un tram del brancal de ponent i el seu arrebossat. En canvi, al primer pis es conserva una altra porta amb brancals –descoberts durant la recerca– i llinda monolítica de pedra de Begues, decorada amb un arc conopial, la qual constituïa l'accés en aquest element des de l'exterior.

L'arc conopial, veritable fòssil director dins la tipologia decorativa dels edificis castelldefelencs fets al llarg de la segona meitat del segle XVI, és molt similar al de la finestra oberta en el mateix pis de la torre, a la façana de llevant. Tots dos tenen paral·lels a d'altres llocs de la masia mateix i, per exemple, a les finestres del cos més antic del castell, bastit cap al 1550, a la torre d'en Gabriel Folcher, datada de 1560, a la de n'Antoni Janer, de 1558, o a la façana principal del mas la Goma o can Gomar, actual casal de cultura. Val a dir que, a la façana de llevant de la planta baixa de la torre s'obre una altra finestra, decorada amb una roseta central, com les que també es poden veure a la Goma. Resta pendent l'obertura d'una cala parietal que s'hi relacioni, ja que resulta poc lògic, des del punt defensiu, la seva presència tan a prop del nivell de circulació exterior i podria ser que fos més tardana que les altres, o que hi hagués estat reposicionada.

Sempre dins la torre, cal esmentar la finestra del segon pis, amb decoració d'arcs lobulats formant una mena de cortinatge. Els muntants i la llinda, com en la resta d'obertures, són de pedra de marès rogenca. Es tracta d'un model decoratiu no tan habitual com el descrit més amunt, però del qual també se'n troben paral·lels, com ara al castell de Granyena de Segarra. La porta principal de la torre, és a dir, la que originalment la comunicava amb l'exterior, la qual hem descrit més amunt, es troba a ponent del primer pis i és molt semblant a les que perviuen a les torres d'en Climent Savall o de can Valls. D'altra banda, els matakans que hi ha a llevant i ponent del darrer pis tenen paral·lels molt propers i amb una data de construcció concreta, de l'any 1560, a la torre d'en Gabriel Folcher.

A la mateixa època en què es va bastir la torre es va reformar el nucli inicial de la masia, segons que indica la tipologia d'alguns elements singulars, com ara la finestra oberta al primer pis del cos de migdia. Té la llinda decorada amb un arc mixtilini, els bustos de

dues figures humanes afrontades i una roseta al centre de la composició. A la part inferior dels muntants hi ha dues petites carasses. Són formes híbrides que pertanyen al gòtic final, però amb influència renaixentista, les quals apareixen més elaborades al palau del Lloctinent de Barcelona (1549-1557), la Reial Audiència o la Casa de l'Ardiaca de la mateixa ciutat. A l'interior del mas es van identificar altres elements constructius i decoratius corresponents a aquest mateix horitzó. Cal esmentar la porta que comunicava els dos cossos del mas inicial, oberta en tapiar l'original, situada a l'extrem de ponent. Acaba en una llinda monolítica decorada amb el cap d'un àngel de factura senzilla. Aquesta llinda tenia un paral·lel molt similar a la masia de ca la Seca, al carrer d'Agustina de Aragón, 48, desapareguda en 2002, la qual cal identificar amb el mas que Pere Valls confessava en un capbreu de l'any 1587 (CAPMANY *et alii* 2003, 240-241). Tant aquesta porta com l'arc de pedra de marès rogenc del vestíbul de la nostra masia, van configurar l'aparença d'aquest espai al segle XVI avançat. D'altra banda, la porta adovellada que vam descobrir a la façana principal (figura 5), en obrir una de les cales, és de la mateixa època i confirma la reforma general del nucli primitiu de la casa en l'època que descrivim. De ben segur va substituir el portal inicial i, al seu torn, al segle XIX, va ser mig desmuntat, tapiat i substituït per l'arc carpanell actual.

Quant als paraments aixecats aleshores, si fem abstracció dels elements decorats més o menys singulars descrits fins ara, són molt semblants als de la construcció original, fets de maçoneria de pedra calcària, unida amb morter de calç i una bona quantitat d'argila de color ocre. Tot això, tant per la cara exterior com per l'interior, anava arrebossat i probablement emblanquinat. Durant aquella època, això sí, les cantonades i els elements més significatius es van fer de carreus ben escadrats de pedra de Begues, com a la majoria d'edificis medievals i moderns de Castelldefels i la contrada.

Entre els elements que hem utilitzat per a la datació d'aquest horitzó cronològic, cal esmentar, en primer lloc, el material ceràmic trobat al subsòl, el qual va ser escàs. Hi destaca la base d'un plat de ceràmica blava dita de Barcelona (figura 4.1), producció que cal situar entre c. 1400 i c. 1610 i que va tenir la seva implantació màxima en el mercat entre 1450 i 1575. Es va trobar en l'únic sondeig obert a l'exterior de l'edifici, dins un reblliment que servia de preparació per a un paviment de calç, de gruix considerable, el qual també es va identificar al segon sondeig. Aquest darrer recolzava sobre la fonamentació de l'arc que articula el vestíbul, fet decisiu per a la seva adscripció en aquest horitzó crono-

lògic. En segon lloc, se sap per la documentació escrita que la torre ja estava edificada entre 1600 i 1603, ja que en aquells anys Joan Esteve de Puig de Gall confessava posseir una casa amb la seva torre, corral i terres, que s'ha identificat com a can Roca de Baix.

D'altra banda, cal fixar-se en els paral·lels tipològics que proporcionen les altres torres del poble. Se'n conserven dempeus dotze, distribuïdes majoritàriament per l'àrea on hi havia les antigues masies, com és el cas de la de can Roca de Baix, que van ser estudiades fa uns anys (LÓPEZ MULLOR 2000). De característiques similars es coneixen la d'en Climent Savall i la de n'Antoni Gener, datades les dues de 1558 per sengles inscripcions, i la d'en Gabriel Folcher, bastida el 1560, segons que indica un tercer epígraf conservat in situ. Són totes de factura molt homogènia, sobretot les esmentades, que s'agrupen al peu del castell i que formaven part del rudimentari nucli urbà de Castelldefels. Aquestes construccions van servir de refugi davant dels atacs dels pirates barbarescos, que van intensificar la seva activitat a l'època del regnat de Felip II (1556-1598), malgrat la victòria naval de Lepanto sobre l'Imperi Otomà (1571), del qual depenien. Atesa la urgència per dotar els habitatges de defensa davant el perill constant, és de suposar que totes aquestes construccions, que en moltes ocasions, com a can Roca de Baix, van comportar modificacions en els edificis originals, es van fer en un termini relativament breu. D'aquí la seva unitat estilística i tècnica, fruit probablement de l'acció de només dos o tres mestres d'obres.

A més, sabem que el cos conservat més antic del castell, amb el qual hem vist també moltes semblances en elements de la masia, es va bastir cap al 1550 (LÓPEZ MULLOR *et alii* 2005). Tot plegat ens proporciona una forquilla cronològica d'entre 1550 o 1558, data del cos de llevant del castell o de les torres d'en Janer i d'en Savall, i 1600, quan la masia ja posseïa la torre i per tant s'hi havien fet totes les reformes enumerades en els paràgrafs anteriors. Tenint en compte aquestes dades, situem aquest horitzó cronològic entre 1550 i 1590, quan la masia era propietat de les famílies Pujols i Colomer.

Horitzó C, 1620-1680

El cos meridional va ser el següent que es va aixecar, en el decurs d'una de les ampliacions més importants de què va ser objecte el mas. S'adossa a la torre pels costats de migdia i ponent i té una certa coherència pel que fa a l'amplària dels murs i a la fàbrica, de maçoneria de pedra de totes les mides lligades amb abundant morter de calç. En una de les cales obertes a

l'angle sud-oest del primer pis, se'n va poder veure la cantonada exterior, amb carreus més grans carejats. En aquest cas, la recerca arqueològica en el subsòl sí que va contribuir a ajustar la data de l'horitzó, ja que els sondeigs V i VI, oberts als àmbits 002 i 009, respectivament, van aportar material corresponent al segle XVII, època, per tant, de fundació d'aquests recintes. Es tracta d'un conjunt de fragments de l'anomenada ceràmica blava catalana, corresponents tant a plats com a escudelles, datats entre 1620 i 1680, moment àlgid de la producció d'aquesta classe de ceràmica, en el qual es van decorar, per exemple, amb l'orla de «la ditada», trobada en estrats d'aquest horitzó (TELESE 1991; TELESE *et alii* 2012).

L'excavació del subsòl també va desvetllar que el terreny natural a migdia de la masia feia fins a aquella època un fort pendent amb un desnivell de cap als 1,5 m, el qual va ser suavitzat amb l'abocament de rebliments. A més, els resultats de la cala oberta en el cos d'escala actual van palesar que la primitiva va estar situada a llevant d'aquell àmbit, i no pas a ponent, on és ara. Així, se'n va documentar l'arrencament de la volta del primer tram, adossada a la torre i al costat de la porta que comunicava aquest recinte amb el vestíbul, ara tapiada. Llavors també es degué començar a configurar l'actual pati, tot i que el tancament de ponent i les construccions de tramuntana encara no hi eren.

Pel que fa a les obertures, es va esbrinar que en aquella època es va fer una porta de comunicació entre el cos central de la nova construcció (àmbit 008) i el mas inicial, a l'altura de l'àmbit 014. També es va identificar com a pertanyent en aquesta fase la finestra oberta al mur de migdia de l'àmbit 007. En aquest cas, la documentació escrita no aporta gaire informació sobre la configuració de la casa. Només se sap que va restar en mans de la família Esteve de Puigdegall des de 1598. L'any 1696, Cristòfor Esteve va signar un censal amb Joan Amell, pagès de Campdàsens, a Sitges.

Horitzó D, 1710-1725

Es tracta d'un període durant el qual es fan arranjaments de parts concretes del mas, que cal situar en el temps entre dues fases d'obres d'abast més gran: l'ampliació dels decennis centrals del segle XVII, que acabem de descriure, i la duta a terme a partir de l'any 1725. S'ha pogut situar en aquesta època l'abocament d'un potent rebliment a l'àmbit 009, coronat per un sòl de rajols disposats a la mescla. Aquesta classe de paviment es trobava també en els àmbits 002, 014, 015 i la seva col·locació va implicar la desaparició de

l'immediatament anterior, corresponent a l'horitzó C, que no es va poder identificar en l'excavació. D'altra banda, a l'àmbit 002 es van disposar unes estructures trobades en els nostres treballs, destinades a l'ús del bestiar, ja que aquesta part de mas seria la destinada a quadres i estables. Es tractava d'enxanets de maçoneria, de prop de 40 cm d'amplada i una alçada màxima conservada de 35 cm, disposats sobre el paviment de rajols deixant un espai de 60 cm entre si que havia estat folrat amb un paviment de calç disposat sobre els rajols i adossat als murs fent mitja canya. A més, les cales als paraments han permès de situar en aquest horitzó altres refaccions, com ara l'obertura de la porta que conduïa al cos de l'escala des de l'actual vestíbul.

Aquest horitzó també s'ha pogut datar a través del material arqueològic dels estrats de l'època, entre el qual cal destacar la ceràmica decorada de blau anomenada «de Poblet», característica del període 1675-1700, i un diner de l'arxiduc Carles, datat entre 1708 i 1710. La data d'emissió d'aquest darrer constitueix el terminus post quem. Com que aquestes peces van circular diversos anys després de la seva desmonetització, fóra prudent de situar la data absoluta d'aquest horitzó entre 1710 i 1725, període en el decurs del qual també es podria haver amortitzat la peça dita «de Poblet», de producció tan limitada en el temps.

Horitzó E, 1725-1792

L'any 1725 la propietat de la masia va passar a la família Roca, que també va adquirir la situada més amunt, al barri al qual ha donat nom. D'aquí, la denominació compartida entre aquell edifici, can Roca de Dalt, i el que ens ocupa, can Roca de Baix. A tots dos, aquesta família burgesa d'adroguers barcelonins hi va instal·lar masovers. Al mas de dalt, els nous propietaris van fer unes obres molt lluides que el van transformar profundament. Cal situar-les cap al 1792, gràcies a la data d'un dels esgrafiats de la façana. Al de baix, van promoure la construcció del segon cos de migdia, caracteritzat per la presència d'un pòrtic format per dos grans arcs de mig punt, on hi hauria hagut les cavallerisses. Sembla que aquest cos, inicialment, hauria estat cobert amb un terrat el paviment del qual es va documentar en el sondeig IX.

En aquell moment també s'hi va configurar el pati que és al nord-est del conjunt i també, probablement, es van bastir alguns dels edificis secundaris que ara romanen fora de la propietat municipal. A més, es van arrebossar totes les façanes que es van decorar amb esgrafiats, com els del mas de Dalt, els quals co-

neixem a través d'una foto de l'any 1930. En aquesta imatge s'observa una decoració a base de dos colors, un de fosc, el principal, i l'altre de clar per a la decoració, de tipus geomètric. A la façana de migdia del cos bastit a mitjan segle XVII, s'observa un rellotge de sol. D'aquests esgrafiats, avui no es veu cap indici. Potser, una exfoliació estratigràfica dels arrebossats d'aquesta façana podria fer aparèixer els motius principals.

La fàbrica emprada en aquesta etapa va ser bàsicament de totxo massís, la qual a hores d'ara és a la façana de migdia, juntament amb els arcs, fets d'aquest material mateix disposat a sardinell, o bé de maçoneria de pedra i fragments de totxo lligats amb morter de calç. A l'interior de l'edifici, hi ha un altre detall que permet afirmar que les reformes van afectar força la primera planta. Es tracta de les portes que comuniquen les diverses crugies, totes acabades en arcs idèntics, mixtilinis d'estil barroc. Aquests arcs són freqüents a les alcoves de les cases senyoriales i també en algunes masies. Estilísticament se situen avançat el segle XVIII. Se'n troben de semblants a la casa Solà Morales d'Olot, de cap al 1781, al Noguer de Segueró de Maià de Montcal, de mitjan segle XVIII, a l'Espona de Saderra d'Orís, casal del segle XVIII, a la casa Masferrer de Sant Sadurní d'Osormort, amb nombroses ampliacions datades del segle XVIII, o a can Batlle de Riudellots de la Selva, masia senyorial bastida entre 1703 i 1773.

Horitzó F, final del segle XVIII i segle XIX

Si bé és clar que cal adscriure el pòrtic de migdia a les reformes endegades en l'etapa anterior, no ho és tant que s'hi bastís la galeria superior. No tenim cap evidència material per datar-la, però la seva tipologia, a base d'arcs carpanells, ens duen a situar-la en un moment tardà del segle XVIII o bé en el decurs dels primers anys del XIX. Val a dir en aquest sentit que en les fotos conservades es pot observar com només hi ha dues de les cinc arcades actuals, les de ponent. En tot cas, tant la forma d'aquests arcs com la del coronament de l'actual porta principal, podrien indicar que aquestes obres, com les de can Roca de Dalt, no es van enllestir del tot fins al darrer decenni del segle XVIII. Potser, el cos nord-oest fou de la mateixa data, tot i que no és gaire expressiu des del punt de vista tipològic i les recerques arqueològiques del subsòl no han proporcionat cap informació, ja que va aparèixer a molt poca fondària el terreny natural.

El sondeig VII obert en el primer pis va proporcionar força informació per a aquest període. L'excavació d'alguns sectors del rebliment dels carcanyols de

les cobertes va palesar que, en els àmbits 102 i 107, s'havien bastit cap al darrer quart del segle XIX sobre sengles murets de rajols disposats al trencajunt de mitja peça que folraven els murs de llevant i de ponent de la planta baixa. Les voltes es van fer de maó de pla i segurament van substituir forjats recolzats en bigues.

Horitzó G, terminus ante quem 1962

En aquest epígraf s'ha de fer esment del petit cos del sud-est de la casa. En una fotografia de cap al començament del segle XX apareix, en el mateix lloc on és ara, un element de planta cilíndrica o semicilíndrica que es podria identificar com a un forn, que es degué bastir en el decurs de l'etapa anterior. Aquest cos ha desaparegut, substituït per l'actual, en una altra fotografia feta amb motiu de la gran nevada de 1962.

Horitzó H, 1962-1966

L'any 1920 la masia va sortir de la propietat de la família Roca, i després d'altres canvis de mans, va ser adquirida en 1959 per Jaume Creixell. En el contracte de compravenda dels Creixell als Elies, la casa es descriu: «antes inhabitable y en estado ruinoso, hoy reconstruida y además unos corrales en buen estado y varias dependencias, lagar, era para trillar, lavadero poso y noria». Tres anys més tard el nou amo, amb la intenció de fer-hi dos habitatges, va sol·licitar a l'Ajuntament un permís d'obres que li va ser concedit. Sabem, pel contingut d'aquest permís, que llavors es van arranjar diverses parts de l'edifici. Una sembla haver estat la galeria meridional, que en la foto esmentada de la nevada de 1962 apareix reconstruïda. Per tant, s'havien bastit els tres arcs de llevant i els àmbits 101 i 105 havien quedat coberts.

També es va construir llavors l'escala que mena a la primera planta, situada a l'àmbit 008, la qual es va canviar d'orientació respecte a l'anterior, situada a llevant. Per tant, cal portar en aquesta època l'envà de separació entre els àmbits 007 i 008, que tanca a migdia el cos d'escala. L'any 1966, potser per segregar la part municipal de la finca de la que va romandre en mans privades, es va fer el mur de ponent de 011, amb la qual cosa el pati va adquirir definitivament l'aspecte que avui coneixem. D'acord amb una entrevista realitzada per I. Vilamala a la néta dels darrers masovers, Magdalena Sabatés Viñas, llavors es van arrebossar totes les façanes i, per tant, van desaparèixer els esgrafiats descrits més amunt, així com la tanca de llevant i el safareig que hi havia a ponent de la masia.

Horitzó H, c. 1978-1986

Entre 1966 i 1978, l'antiga masia es va fer servir com a seu de diverses entitats i com a Delegació Local de Sindicats, sense variar-ne la configuració arquitectònica. El 1978, l'Ajuntament en va cedir l'ús al Cos Nacional de Policia, perquè hi instal·lés la comissaria, que va funcionar fins al mes de juliol de 2008.

Tenim notícies que al principi d'aquest període es van fer obres de pavimentació, arrebossats, pintura, vidriera, etc., i es van bastir elements inherents a la nova funció de l'edifici, com ara les cel·les i el lavabo dels àmbits 003 i 004. El 1986 es van tornar a fer obres de consolidació i reforma, en el decurs de les quals es van substituir alguns paviments de rajols per peces de gres. Aquestes obres es van fer d'acord amb l'informe que, l'any 1984, havia redactat l'arquitecte municipal, on s'establien les condicions bàsiques que s'havien de tenir en compte en la intervenció per tractar-se d'un edifici de valor històric, arquitectònic i ambiental, inclòs en l'avanç de Catàleg i Pla especial de protecció i rehabilitació del patrimoni arquitectònic de Castelldefels.

BIBLIOGRAFIA

BOLÒS, J. 1995. *El mas, el pagès i el senyor*. Editorial Curial. Barcelona: 40-47.

CALICÓ, F.; CALICÓ, X.; TRIGO, J. 1998. *Numismática española. Catálogo de todas las monedas emitidas desde los Reyes Católicos a Juan Carlos I*. Barcelona.

CAMPMANY, J.; LÓPEZ MULLOR, A.; PUIGDEMONT, J.; SANZ M. 2002. *Estudis monogràfics. Can Roca de Baix*. Guia del Patrimoni Arquitectònic de Castelldefels II. Les masies. Ajuntament de Castelldefels. Castelldefels: 144-151.

CAMPMANY, J.; LÓPEZ MULLOR, A.; NAVARRO, J.; SANAHUJA, D.; SANZ, M. 2003. *Castelldefels. Temps d'història*. Ajuntament de Castelldefels, Castelldefels.

GONZÁLEZ, A.; MONER, J.; RIPOLL, R. 2005. *La masia catalana. Evolució, arquitectura i restauració*, Centre de Recerca d'Història Rural, Universitat de Girona. Figueres.

DANÈS, J. 1933. *Estudi de la masia Catalana*. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona, vol. 43: 272-284.

DANÈS, J. 2010. *Materials per a l'estudi de la masia*. Edició i estudi introductori a càrrec de Jeroni Moner i Joaquim M. Puigvert. Col·lecció Documents 7. Biblioteca d'Història Rural de les Comarques Gironines. Girona.

FERRER ALÒS, L. 2003. *Masies de Catalunya*. Manresa.

LÓPEZ MULLOR, A. 2000. *Les torres de Castelldefels*. Butlletí de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, XIV, Barcelona, 2000, 85-111.

LÓPEZ MULLOR, A., ESTANY MORROS, I., LACUESTA, R. (coords.). 2005. *Castell de Castelldefels. Arqueologia, història, art*. Monografies, 7. Diputació de Barcelona, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local. Barcelona.

MONER, J. 2005. *La masia: una arquitectura singular*. La masia catalana. Evolució, arquitectura i restauració, Brau Edicions, Figueres: 61-88.

TELESE COMPTE, A. 1991. *La vaixel·la blava catalana de 1570 a 1670. Repertori, catalogació i proposta per la seva nomenclatura*. Investigació bibliogràfica sobre la pisa hispànica. Barcelona.

TELESE, A.; LLORENS, J.; VOIGT, U. 2012, *La ceràmica catalana datada com a punt de referència. Catàleg de la pisa (1533-1863)*, Associació Catalana de Ceràmica i Terrissa, Barcelona.

VILAMALA, I. 2008. *Antiga masia Can Roca de Baix. Castelldefels. Estudi Històric*. Diputació de Barcelona, Servei de Patrimoni Arquitectònic Local. inèdit.